

# **NETERSEL**

**Merkwaardige en geschiedkundige  
zaken of bijzonderheden**

**door**

**P.N. PANKEN**

**Ingeleid en bezorgd door**

**JOHAN BIEMANS**

## **Met Panken terug naar Netersel**

Op zoek naar de bronnen waar meester Panken zijn informatie vandaan haalde, komen we er ook wat de geschiedenis van Netersel betreft bekaaid af. Bladerend in zijn Dagboeken is de oogst van vermeldingen over zijn contacten bijzonder schaars. Veel kon hij, wat de kerkelijke geschiedenis betreft, opzoeken in de vijfdelige Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch door L.H.Chr. Schutjes (uitg. 1870-1876).

Speurend in zijn eigen Dagboeken, ingeleid en bezorgd door Dr. Peter Meurkens, tref ik daar in het Topografisch Register van de twee eerste delen slechts twaalf keer de naam Netersel aan, in de delen 3 t/m 6 helemaal niets. Ongetwijfeld zal Panken in zijn lange leven (1819-1904) dikwijls in Netersel geweest zijn, zonder dat hij er iets over in zijn dagboek noteerde.

Uit de twaalf vermeldingen maakte ik een selectie van vijf, tussen de jaren 1844 en 1865. Het voegt niets wezenlijks toe aan de geschiedenis van Netersel, maar laat wel zien met wie hij contact had en ook bij welke gelegenheden. De verwijzingen naar zijn Dagboek vindt u bij de eindnoten op p. 22.

Kijk eerst even mee wat Panken over zijn bezoek aan Netersel weet te vertellen.

## Netersel in dagboeken Panken<sup>1</sup>

1844

Zondag 16 Junij bezocht ik het dorpje Casteren; aldaar woonde ik de laatste mis en te Duizel de eerste bij. Te Netersel in het Lof geweest zijnde, legde ik met den onderwijzer van Casteren en mijn neefje (zijnde de veertienjarige Antonius Willems te Bergeijk) een bezoek bij den heer pastoor aldaar af. Wij bragten daar den tijd, van 3 tot 6 ure, zeer aangenaam door, inmiddels die fraaije pastoorswoning en de gewezene standplaats van het Hof der Frankische Koningen, te welke plaatse de tegenwoordige pastorij mede gebouwd is, bezoekende. De laatstvorige herder, de Ew. hr. Swerts, thans pastoor te Oerle, had op een perceel grond naast de pastorij nog eenige stukken hardsteen, welke er welligt velen zouden aanwezig zijn, uit den grond laten graven. Zie verder onder blz. 186-189.

Ik vernam alsdan ook dat een in het jaar 1843 of 1842 te Casteren gevonden zilveren penning, met Caesar's opschrift voorzien, thans den munt bij den heer pastoor van Hulsel berust.

Hierbij moet ik zeggen, dat, onder de menigvuldige fraaije en kostbare meubelstukken diens herders, eene pendule of staande klok, door derzelve nette bewerking en vooral de treffende daarop spelende deuntjes of muzijkstukken, bijzonder mijne aandacht wekte. Tot hiertoe zag ik geen dergelijk stuk, dat in verre na met het genoemde kan wedijveren. (Zie blz. 10). Het was toen de eerste maal dat ik te Netersel de kerk en pastorij binnen kwam.<sup>i</sup>

8 dagen later [...] deed ik opdelvingen van geheel anderen aard. Ik liet toen, ter plaatse waar eenmaal wellicht het Hof der Frankische Koningen onder Netersel stond, (zie blz. 150) op een perceel bouwgrond, ten westen der pastorij arbeiden, door eenen sloot of kuil te laten graven van 16 ellen lang en 17 palmen breed. Op  $\frac{1}{2}$  el diepte, hier en daar verschillende, trof ik overal fondamenteen of muren aan, bestaande meestal uit steenen van 28 duimen lang, half zoo breed en 8 dm dik, welke nog zeer hecht met tras op elkander gemetst waren: de meesten bleven bij het afbreken nog geheel. Tusschen deze bevonden zich, hier en daar, groote stukken pannen, plat als een plavuis, eenige stukken lei en zerksteen, benevens een paar klompen ijzererts. Verscheidene lieden aldaar verzekerden mij dat in vele plaatsen van dat perceel gronds, en in het belendende nog meerder, muren van groote zerksteenen, waartusschen beurtelings eene rei plavuisen worden aangetroffen. Daar de oude kasteelen voornamelijk uit zware torens bestonden, komt het mij niet onaannemelijk voor, dat gedachte fondamenteen op vele plaatsen, wel van eenen slottoren zullen zijn. Na dit werk, dat ik tegen de avond natuurlijkerwijze moest staken, legde ik, in de haast nog een bezoek bij den Ew. hr. pastoor aldaar af. (zie vervolgens over ZEw. bl. 210.<sup>ii</sup>

---

<sup>1</sup> De Dagboeken van P.N. Panken 1819-1904 – Memorieboek van een Brabantse schoolmeester, ingeleid en bezorgd door Dr. Peter Meurkens, 6 delen 1993-1998, Kempen Uitgevers Eindhoven.

### 1845

Donderdag 4 September te Vessem zijnde, beschouwde ik daar in de kerk, de eerste maal de Statiën des H. Kruiswegs, welke er ten tijde dat er de Ew. paters Redemptoristen in de maand Junij eene Missie gegeven hadden, zijn opgerigt. Ik maakte ook aantekeningen wegens den ouden fraaijen 1846 doopvont, bij den ingang deer kerk-deur staande, die men voor wijwatersvat bezigt. Van buiten is de zelve van eenige hoofden voorzien. Op eenen Zondag in de md. Mei 46 viel er een stuk af, ten tijde der Hoogmis, hetwelk door deszelfs zwaarte eenen harden schok gaf. Men kan evenwel bemerken, dat hij vroeger in 3 stukken is geweest. Dergelijke doopvonten zijn thans nog – in de plaats van wijwatersvaten – in de volgende kerken dezer omstreken aanwezig: Middelbeers, Diessen, Netersel, Casteren, Lagemierde, Veldhoven, Leende, Gestel, enz. Zij zijn allen van zerk-steen.<sup>iii</sup>

### 1846

[Maart] Als pastoor werd benoemd de Eerw. hr. J.W. van der Dussen, sinds 1839 herder te Netersel, zijnde een neef van zijnen voorzaat, die ook mede 22 Maart vermeld op de Kluis is gekomen.<sup>iv</sup>

### 1849

Donderdag middag 13 Sept. verliet ik Bergeijk, om eenige dorpjes te bezoeken. Ik kwam ten 4 ure te Vessem, bezocht van h. 6 tot 7 ure den Ew. Hr. Pastoor, die eerst in september zijne nieuwe pastorijs betrokken heeft en den volg. Morgen den Burg. En de school. Ten 10 ure ging ik, door den student Tasset een eindweegs vergezeld over Casteren, Netersel en Hulsel naar Reusel, bij welks onderwijzers ik mij o.a. korter of langer ophield. Die van Netersel wandelde met mij naar Reusel, waar wij ons, op eene gilde vervrolijkten.<sup>v</sup>

### 1865

In de Eindhovensche courant van 21 Januari jl. vond ik, tot mijn verbazing, eene mededeeling<sup>2</sup> van gedane opgravingen ter plaatse, waar vroeger het kasteel of de verblijfplaats der Frankische Koningen, te Netersel onder Bladel (oudtijds Platelle of Bladella geheeten) had gestaan, welk berigt door vele nieuwsbladen is overgenomen en hetwelk mij uitlokte mij wanneer het winterweder niet meer gestreng zou wezen, derwaarts te begeven. Dit geschiedde 27 Febr., zijnde Vastenavond-Maandag en door J. Martens Rijksambtenaar te Bergeijk vergezeld, welke Gemeente wij ten 8 ure des ochtends verlieten. Over Eersel, Duizel en Casteren te Netersel gekomen (alwaar men 4 jaren geleden den ouden dorpstoren hooger heeft opgetrokken) vond ik eenen grooten hoop steenen die 30 dm lang en 6 Ned. (pond) wegen, benevens zandsteenen, door de inwoners van Netersel, opgegraven. Op deze laatste trof men eenige [beenderen] terwijl ook eenige potstukken [ontdekt zijn] welke beide soorten niet meer [voorhanden waren]. Aangezien ik in November 1845, naar de fondamente van dit buitengemeen groot

---

<sup>2</sup> Het Compendium (blz.522) meldt: “door P. Cuijpers van Veldhoven”.

gebouw uit de 10<sup>de</sup> eeuw, voor het provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, opgravingen heb laten bewerkstelligen en ik hierover menig vel papier beschreven en mondelingsche mededeelingen gedaan heb, zal ik hier slechts vermelden, dat de jongste opgraving aan de oostzijde der mijne is geschied, dat de muren 2 el, 70 dm dik waren en het gebouw geheel of voor een zeer groot deel althans van kelder voorzien is geweest, hoewel men meent dat het eene oppervlakte van ongeveer eenen halven bunder (50 Ned. roeden) besloeg. (Zie Noordbr. Oudh. 1865 blz. 152.<sup>vi</sup>)

## **Inhoud**

Met Panken terug naar Netersel .....	2
Netersel in dagboeken Panken .....	3
I . Naamsafleiding en schrijfwijze. Behoort van de oudste tijden onder Bladel. Bevolking. Grond. ....	7
II . Het gewezen Hof of Slot der Frankische Vorsten.....	9
III . Bezittingen vroeger door de abdij van Postel te Netersel. Heerlijkheid.....	17
IV . Slotkapel. Parochiekerk. Patrones. Toren. Klokken. Kerkhof. Pastoors. Pastorie. Gilde.....	18
V . Bijzonderheden – Eene oude gewezen Joodsche Begraafplaats .....	22

## Merkwaardige en geschiedkundige zaken of bijzonderheden van Netersel

### I. Naamsafleiding en schrijfwijze. Behoort van de oudste tijden onder Bladel. Bevolking. Grond.

Sommige schrijvers meenen de beteekenis van Netersel af te leiden van een waterloop of beek de Nethe en het oude sala, sel en sele, hetgeen woonplaats beduidt. Alzoo kan Netersel door eene huizing bij de Nethe verklaard worden. Bezwaarlijk is hiermee in te stemmen, dewijl genoemd riviertje ruim twee uren van Netersel in de moerassen op grondgebied van Lommel, ruim ¼ uur van de abdij Postel ontspringt en steeds verder van Netersel loopt. Met andere rivieren vereenigd stort de Nethe boven Antwerpen zich in de Schelde.

Eenigen denken aan den naam Neter, Neters, Neterse dat is Neterszoon en aan het gemelde sel; dus woonplaats van Neters. Mocht Netershem zooals het dorpje slechts eenmaal, namelijk in 1556 geschreven, aangetroffen wordt, dan verkrijgt men andermaal voor afleiding het hem, heim of huis van Neters of Xeter.<sup>3</sup> Deze naam is echter en ook oudtijds schier ongekend.

Naar veler meening beteekent Netersel ook menigmaal Nedersel geschreven en uitgesproken, een woonplaats beneden dat is achterwaarts van Bladel waarvan het voorheen een gehucht was en slechts een half uur gelegen is. Het vermaarde kasteel of Hof wat in het volgende hoofdstuk behandeld wordt is door vele geschiedschrijvers aangeduid met den naam sala inferior (Nederzale) waarvan de afleiding Netersel grondig te verdedigen is, die meer dan waarschijnlijk wel de ware zal zijn.<sup>4</sup> In handschriften van Postel's abdij vindt men den naam dezer aloude plaats in het jaar 1219 Netersel, in 1340 Neters, later Netersel, Nedersel, Nederseel, Neterseel en in 1556 Netershem.

Tot 1554 was Netersel een gehucht van Bladel, dat door velen voor het oudste dorp van Kempenland gehouden wordt. Tellingen van haardsteden en andere opgaven tot na het genoemde jaar vindt men niet afzonderlijk van Netersel maar onder die van Bladel begrepen. Beide dorpen maken nog gezamenlijk eene burgerlijke gemeente uit. In het aantal huizen of zielen te Netersel kwam gedurende verscheidene eeuwen geen aanzienlijk verschil. Huizen telde men er in de laatste eeuwen doorgaans tusschen 40 en 50, inwoners van 250 tot 300. Omstreeks 1845 meldt men 47 huizen, 290 ingezetenen.

---

<sup>3</sup> Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek*, Dl. VIII, blz. 74.

<sup>4</sup> Men zie ook blz. 12.

Hoewel de grond hei- en zavelachtig is houdt men hem voor eenigszins vruchtbaarder dan onder Bladel en Eersel. In de 16<sup>e</sup> eeuw bedroeg de bevolking van Netersel ongeveer een vierde meer dan tegenwoordig.

## **II . Het gewezen Hof of Slot der Frankische Vorsten**

Over het merkwaardig zeer omvangrijk Slot, hetwelk in den alouden tijd te Netersel gebouwd en verscheidene eeuwen aanwezig geweest is, hebben een aanzienlijk aantal oudheid- en geschiedkundigen zooveel geschreven, dat hunne gezamenlijke geschriften een zeer groot boek zouden uitmaken.

Sommige Schrijvers met den localen toestand onbekend, brachten eenige verwarring of onzekerheid voort wegens de ligging of den bouw van dit voortreffelijk Hof. Eenige dwaalden met den plaats hiervan, niet in het eigenlijke Netersel, maar te Bladel te zoeken, omdat oude Schrijvers dit Hof als te Pladella of Bladele, zooals Bladel eertijds heette, gelegen was. De lezer weet dat Netersel een gehucht onder Bladel was. Uit mijne geschiedkundige en plaatselijke onderzoekingen zal ik eene niet te uitvoerige en ordelijke geschiedenis van dit sterk slot trachten te geven.

Dit vierkant slot, in boeken en geschriften doorgaans “het huis” of “kasteel te Netersel” geheeten, bezat eene groote pracht en hechtheid. Het was door breede en diepe grachten omgeven. Men kent noch den tijd der stichting, noch dien der verwoesting. Waarschijnlijk is het in de 14<sup>e</sup> eeuw of kort hierna voor een groot gedeelte en het overige in de laatste helft der zestiende eeuw boven den grond afgebroken. Eene menigte gebouwen of gedeelten hiervan kunnen van de steenen en andere materialen opgetrokken zijn. Zelfs van steenen, die van de in den grond gebleven muren en fundamenten van tijd tot tijd opgedolven zijn, heeft men huizen gebouwd of hersteld. Een schuur bij de van ouds bekende hoef is o.a. van zulke steenen gemetseld.

Denkelijk is het kasteel te Netersel eene van die versterkte stapelplaatsen geweest, waar de schatting den vorst te betalen, werd neergelegd. Zulke talrijke landgoederen waren reeds vroeger dan de 10<sup>e</sup> eeuw met bolwerk en torens beschut. Het slot kan eene halve hectare beslaan hebben. De uitgestrektheid er tegenaan gelegen en oudtijds erbij behoord hebbende is gezamenlijk zeer groot.

### **In 't jaar 800**

Grammaye in Taxandria meldt, onmiddellijk na zijne berichten over Bladel, dat Drogo, tweede zoon van Karel den Groote, hertog van Campina, d.i. Kempenland, geweest is en het slot te Netersel zijn residentieplaats ware.

### **922**

Dit jaar had 15 Juni de vermaarde schenking plaats, waarbij Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk op dit kasteel, aan zijn lieven en getrouwen Dirk, eersten bekenden graaf van Holland gaf “Hollant ende die kerk 't Egmonde” met toebehooren....., met alle dienstbaren, tegenwoordige en toekomstige, met bosschen, heiden, wateren en weiden.

Karel kon zich zeer goed in 922 of 923 (welk laatst jaar sommige schrijvers melden), in deze landstreek bevinden, want hij verkeerde destijds in benarden toestand en zocht hulp bij zijne noordelijke leenmannen. Graaf Dirk had zich tijdens de invallen der Noormannen dapper gedragen en trok zoo onversaagd in elke omstandigheid voor het "Kersten geloove" ten strijde.

### 1340

Het huis of kasteel te Netersel, met al de daartoe behoorende goederen, schonk hertog Jan III van Brabant aan de abdij van Postel. Hij behield aan zich de heerlijkheid en het recht om de kapel te vergeven. In de gezegde abdij berust een oorspronkelijk en nog met twee zegels gesterkt charter, het oudste handschrift in het Dietsch in de abdij over Netersel van 1340. Luidens dit Hs. [handschrift] had hertog Jan III vier honderd schilden<sup>5</sup> ter leen ontvangen van Postel's Godshuis en tot kwijting dezer schuld gaf de vorst zijne huizing te Netersel, met alle goederen daartoe behoorende.

Dit charter door wijlen den prior Welvaarts in zijne belangrijke *Geschiedenis van Bladel en Netersel*, Eindhoven 1890, zeer aanschouwelijk in Facsimile voorgesteld, laat geen twijfel over het bestaan van een kasteel of slot en zooals die vermaarde Schrijver aanmerkt "*het blijft altijd een en dezelfde zaak, hetzij de plek van dit gebouw te Netersel, hetzij te Bladel lag, omdat Netersel van dit dorp een gehucht is. Het zal alzoo niemand verwondering baren, dat de giftbrief te Pladella villa of op de huizing te Bladel afgeleverd is, alhoewel die vorstelijke handeling, strikt genomen, op den bodem van Netersel heeft kunnen plaats hebben.*"

Godefridus Wendelinus gewaagt van een duidelijk spoor van grachten en zelfs van puinen rondom de kerk, doch deze auteur schrijft verkeerdelijk Happaert (Hapert) voor Netersel. De gift van het slot en de aanhoorigheden geschiedde onder de vergelding van eener jaarlijkschen erfcijns van vier oude groote tournoisen; dat is 21 60 cents, welke jaarlijksche erfcijns, in 1627, naar de innerlijke waarde op drie honderd twee en dertig gl. werd bepaald, waaruit men kan opmaken, dat het huis en de goederen in 1340 eene belangrijke bezitting geweest moet zijn.

In 1413 en 1417 maken de toenmalige Brabantsche hertogen Anthonis en Jan eene andere bepaling nopens gezegde belasting of cijns door Postel te betalen. De beide handschriften waarin de veranderde rekening genoemd wordt vindt men bij Welvaarts in zijne gezegde *Geschiedenis*.

In 1625 drong de rentmeester der domeinen van 's Hertogenbosch aan, om den cijns volgens de innerlijke waarde te rekenen, waarbij de betaling merkkelijk klom. De kanunniken teekenden hiertegen verzet aan, met het gevolg, dat men zich door

---

<sup>5</sup> 560 gulden.

betaling op den ouden voet zou vergenoegen. Toen de aanhechting der Meierij bij de Republiek der Vereenigde Nederlanden in 1648 geschied was, sloeg men vele bezittingen van Postel aan, doch de cijns werd den rentmeester der geestelijke goederen van Den Bosch voldaan, totdat de Generaliteitskamer in 1717, de rekening tusschen 's lands rentmeester afschafte, om die gelden voortaan slechts voor memorie te brengen.

Nog tot de laatste Staatsverandering (1795) toe, is zulks in rekening vermeld met de woorden: dat de abdij van Postel in erfgoed had mogen verkrijgen den adellijken huize van Netersel. Na verloop van tijd werd het “steijnnen huise van Neters” door den geschiedschrijver J.B. Gramaye (†1635) Postel's spaarpotje genoemd, tot eene hoof ingericht, waaruit later eene tweede is aangelegd.

Het kolossale werk *De Rijn* verhaalt bij de teekening het Gornheimer Dal: Aan het paleis der vroegere beschermheeren, de Frankische koningen, herinnert nog heden de Saalgasse, want het koninklijk paleis werd hier als overal de Saal genoemd. Dit gezegde versterkt ons te meer te gelooven, dat *sel* in het woord Netersel zaal beteekent. Met grond is de afleiding Netersel van Sala Inferior te verdedigen en wordt deze door velen nog als de ware gehouden.

### 1403

Hertogin Johanna stelt 28 Augustus verordeningen op het beheer “*van der Capellen van Sinte Briden, onder collatiën toebehoorende*” in het kasteel te Netersel. In 1497 is het geheel dorp Netersel door de rebellen afgebrand. In dezen rampzaligen brand zijn ook vele oude papieren van aan belang vernietigd.<sup>6</sup>

### 1554

Keizer Karel V verlangde als hertog van Brabant, bij octrooi van 5 September 1554 (anderen schrijven 1555), dat de pastoor van Bladel tot gemak der ingezetenen van Netersel eenen kapellaan in de kapel van het kasteel zou stellen. De keizer spreekt in den vergunbrief “*van zijne kastrale kappelle te Netersel.*” Zonder kasteel kan er geen kastrale kapel geweest zijn. Hieruit zou men de geheel of gedeeltelijke aanwezigheid nog te dien tijde moge afleiden.

### 1609

Gramaye voltooide dit jaar zijn bekend *Taxandria*, waarin hij van grondslagen en kelders van dit koninklijk slot melding maakt. Wendelinus gewaagt almede van zeer groote kelders, muren en grondslagen, die de oppervlakte van het oud paleis uitwezen.

---

<sup>6</sup> *Bladel en Netersel* door Ign. Welvaarts, p. 201.

## 1670

Uit de overgebleven kelders, ruïne en fundamenten, welke Van Oudenhoven hier menigmaal in zijne jeugd zag, kon hij niet tot een zoodanig gewezen paleis besluiten, gelijk Wendelinus dit beschrijft. Ook het begrip van de plaats wees dat niet uit<sup>7</sup>. Mogelijk was er in dit tijdverloop weder veel geruimd en veranderd.

## 1734

De vermaarde geschiedschrijver G. van Loon meldt in zijne *Aloude Historie* (een boek in fol. 2 dn. zamen 769 blz. goed papier en duidelijke letter) p. 146: "*Het Hof Pladelle ..... te dien tijde een zeer prachtig en door zijne grachten omvange vierkant Hof in het Taxandersche Graafschap was, doch thans veeltijds de Nederzaale (Sala Inferior) genaamd is.*<sup>8</sup> *En hoewel het sedert geheel verwoest is geworden, en in de voorgaande eeuw des zelfs verwulfdde kelders, zwaarwigtige muurbrokken, en andere overblijfsels van 't voorgaande gebouw onbetwistbaare getuigenis van des zelfs oude deftigheid gaven, zoo worden thans aldaar slechts de vierkante grond, op welken het is gebouwd geweest, en de rondom den zelve gedolvene watergragten, zoo en in dier voege gevonden, als die hier naast verbeeld, en op orde van den heer de Joncourt, Predikant in de Walsche gemeente en hoogleeraar in 's Hertogenbosch, op de plaats zelve afgetekend zijn*".

Sommigen hielden deze teekening voor valsch; zij is echter juist.<sup>9</sup> Hierop komen de kerk, eene vierkante plek gronds, aan drie kanten in zijne grachten, en de koningshoef voor. Toen ik dit werk (benevens andere boeken) Juni-Augustus 1849, als lid van het Provinciaal Genootschap ter lezing had en uittreksels nam, werd ook eene afteekening van het plaatje tweemaal genomen.

## 1772

Huijdecoper beweert verkeerdelijk en tegen alle geschiedschrijvers, dat de brief van Karel den Eenvoudige niet te Bladel, maar te Bladoldi-villa gegeven is. Kluijt zet hem op zijne plaats.<sup>10</sup>

## 1776

Van Heurn had in 1765 de kasteelplek bezocht. Hij liet zich ongerijmd omtrent het slot en in tegenspraak met zich zelve uit. Kundige te Netersel bekende lieden hadden hem verhaald, dat nog geen vijftig jaren geleden, er grondslagen van het kasteel te vinden waren.

---

<sup>7</sup> Zijne Nieuwe Beschrijving der Meierij, 1670 p. 50.

<sup>8</sup> Men zie o.a. Welvaarts in gezegde Geschiedenis; Hermans in *Noordbrabants Oudheden* en hierachter op 't jaar 1865.

<sup>9</sup> Hermans id. bl. 156.

<sup>10</sup> Id. 157.

## 1802

Hanewinkel, *Beschrijving der Stad en Meierij*, deelt opsporingen naar het gezegde kasteel enz. door Mr. W.C. Ackersdijck gedaan mede.

## 1806

Van de Graaff in zijne *Beschrijving van het departement Brabant* zegt bl. 544: “*Het dorp Netersel is alleen merkwaardig omdat hier het bekende koninklijke paleis gestaan heeft, waarvan nog de Koningshoeft de naam draagt en van hetwelk nog eenige overblijfsels in den grond aanwezig zijn.*”

## 1844

Nadat ik 16 Juni ter plaatse van het gewezen kasteel en de omgeving alles nauwkeurig in oogenschouw had genomen, rijpte bij mij het plan er eerlang opgravingen te kunnen verrichten. In den loop der tijden koesterden eenige belangstellende heeren ook zulk voornemen, hetwelk echter nimmer is uitgevoerd.

## 1845

Bij mededeeling van veelvuldige oudheidkundige berichten aan mijnen lettervriend wijlen dr. C.R. Hermans, medeoprichter, bibliothecaris enz. van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te 's Hertogenbosch, deed ik het voorstel, de grondslagen van het slot in zoo ver die nog aanwezig mochten wezen, op kosten van het genootschap te laten onderzoeken of opdelven. Ik bood mij tevens aan, liefst met behulp van een medelid des genootschaps, bij gelegenheid dien arbeid te willen ondernemen.

Onder vele merkwaardige zaken, antwoordde genoemde Heer: “*Indien het maar weinig kost, zal het mij aangenaam zijn, dat UEd. de heide te Luiksgestel en te Eersel, en den tuin der pastorij te Netersel eens even nagraaft.*”

Eenig jaren geleden had pastoor Swerts op een perceel naast de pastorie, stukken zerksteen enz. uitgegraven. Ik wachtte met mijne opgraving tot na de ruiming der vruchten en deed ze half November. Spoedig gaf ik dr. Hermans, onder meerdere oudheidkundige mededeelingen, van mijne bevinding kennis. Dewijl hij deze in *Noordbrabants Oudheden* 1865 heeft achtergelaten, zal ik hierom te meer mijnen brief, eenigszins gewijzigd en uit andere mijner aantekeningen opgehelderd, uit mijn zeer uitvoerig Correspondentieboek met geschiedkundigen en oudheidkenners gevoerd, hier mededeelen.<sup>11</sup>

---

<sup>11</sup> Naar ik gis was mijn schrijven en nog een paar brieven, door hem niet beantwoord, bij hem in het ongerede geraakt.

**18 november 1845.**

*Hooggeleerde Heer en zeer Geachte Vriend,*

*Zaterdag 15 dezer heb ik te Netersel, ter plaatse waar het bedoelde kasteel gestaan heeft opdelvingen verricht. In een gedeelte van den pastorietuin liggen, zoo men zegt, slechts sporen van fundamenten, daarom heb ik hierin niet laten werken. De ten westen aan de pastorie belendende tuin of grond bevat er bijna overal, zooals zerk- of hardsteen, groote mopsteenen, keien enz. doch de eigenaar eischte ter doorgraving 2 kroonen: ook hieraan is niet gegraven.*

*Het tweede gedeelte waarin overblijfselen gevonden worden, ligt tegen het even genoemde. De bezitter vergde voor het doorwerken de er uit te graven gewone steenen en de helft of de waarde der andere merkwaardigheden, welke ik er zoude ontdekken. Aldaar heb ik dan op de voorwaarde laten graven door er eenen sloot of gracht 16 m. lang en 1,7 m. breed te maken. Voor zoo ver vond ik overal muren of grondslagen hiervan verschillend van diepte doch meestal op die van een' halven meter.*

*Deze bestonden uit baksteenen 0,28 m. lang, half zo breed en 0,08 m. dik en zaten nog zeer hecht met tras op elkander gemetseld. Nogtans bleven de meeste bij onze afbraak geheel. Tusschen deze bevonden zich hier en daar groote stukken pannen, plat als eene plavuif of dunnen steenen, eenige leisteen, zerk en een paar klompen ijzererts. Verscheidene lieden, waaronder de beide gezegde eigenaren, hebben mij verzekerd, dat op vele plaatsen in hunne aangeduide perceelen muren en fundamenten van groote zerksteenen, waartusschen beurtelings eene rei plavuizen of dunne baksteenen gevonden worden. Het lijdt dus geen twijfel of er zijn te dier plaatse nog eene groote menigte overblijfselen in den grond aanwezig, welke er echter niet zonder vele moeite zijn uit te krijgen. Ze zouden echter een groot deel der kosten kunnen vergoeden.*

*Op het perceel waar ik gegraven heb, doch op eene plek zonder nog aanwezige fundamenten is over verscheidene jaren een geldschat uit Spaansche zilveren munten bestaande ontdekt. De door mij gemaakte kosten bedragen f 2,60 (2).<sup>12</sup> Gelieve mij te melden of ik dien arbeid voortzetten of staken wil ... P.N. Panken*

**1864**

De zeer verdienstelijke geschied- en oudheidkundige P. Cuypers van Velthoven heeft in het najaar menigvuldige grondslagen van 't aloude slot nagegraven. Deze opsporingen zijn echter zoo ver ons bekend is, niet wetenschappelijk of voldoende aangeteekend.

---

<sup>12</sup> In mijne *Oudheid- en In Geschiedkundige Correspondentie*.

Omstreeks dezen tijd werd door het bestuur van vorengemeld genootschap aan dr. Hermans de taak opgedragen, een hernieuwd onderzoek naar de ligging van het kasteel. Hij meende, *“daaraan het best te beantwoorden, door in volgorde de berigten daaromtrent bijeen te brengen.”*

Deze vindt men in *Noordbrabants Oudheden* blz. 152-160. Van den arbeid door Cuijpers verricht meldt Hermans geen bijzonderheden, weinig meer dan de mededeeling in dagbladen van het omwerken van den grond en het ontblooten van fundamenten.

Toen ik met eenige verbazing in de Eindhovensche Courant van 21 Januari 1865 de mededeeling dier opgraving las, besloot ik eerlang ze te gaan bezichtigen, wat ik 27 februari (Vastenavond-Maandag) deed. Ik vond er een grooten hoop uitgegraven steenen 0,3 m. lang en ter zwaarte van 6 kilo, benevens drie zandsteenen, door inwoners van Netersel opgedolven. Ook waren eenige potstukken met beenderen aldaar ontdekt, doch niet bewaard, zoodat van de herkomst of ouderdom dezer voorwerpen niets kan bepaald worden.

Op het pand waar ik in 1845 liet graven deed dit Cuijpers niet, doch wel op een daaraan grenzende. Steenen als aan het voormalig slot komen met die aan oude gebouwen, voornamelijk kerken, torens, kasteelen, kapellen en sommige huizen vrij veel overeen. Mr. J.P. van Blarkom, medebestuurder van het genootschap had in den herfst 1864 een paar steenen uit Netersel ter vergelijking naar het Museum van ons genootschap opgezonden.

De zoogenaamde reuzemoppen liet Hermans door den architect J. Bolsius onderzoeken, die de metselspecie verklaarde bestaan te hebben uit Luiksche kalk en Kempensch zand en de steenen van leem gebakken te zijn, denkelijk op de plaats zelve in een veldoven, dat het leem slecht bewerkt en doorkneed was, zonder nauwlettend toe te zien, om voor denzelfden oven dezelfde klei te gebruiken. De eene steen is lichtrood, de andere lichtgeel: zij zijn 27 en 28 duim lang, half zoo breed en een vierde zoo dik. Zeer oude steenen uit Deursen, Deuteren en Hintham zijn slechts 24 tot 25 duim lang en dus 3 dm. korter, doch grauw en harder gebakken.

## 1865

Hermans had den platten grond uit Van Loon's werk den Burgemr. Snieders te Bladel toegezonden, in hoeverre die juist zou wezen. Het antwoord, d.d. 2 April luidt o.a.:

*“Die ligging is tamelijk goed geteekend, namelijk die der kerk, der ruïne, en der hoof: ook de loop der grachten is op de meeste plaatsen nog dezelfde. Voor ongeveer 50 jaren zijn aan de oostzijde de boomen weg genomen en de grachten gedempt, om op die plaats eene pastorij te bouwen. Men kent den vorigen toestand nog. Van de waterleiding aan de oostzijde uitgaande, vindt men nog duidelijke sporen: deze*

*bragt het water van de grachten des kasteels in verbinding met de rivier de Beerse. De opgravingen zijn met den winter geheel gestaakt. Men heeft bevonden dat de fundamenteen zijn aangelegd op keien, waarvan sommige  $\frac{3}{4}$  Ned. el middellijn hebben. Voor het tegenwoordige zou elke opgraving ondoenlijk zijn, aangezien de grond er zeer laag en vol water is; beter is hiervoor de herfsttijd; te meer nog, omdat alsdan de veldvruchten zijn opgeruimd.”*

Aangaande deze Kempensche ruïne schreef dr. Hermans dit jaar nog dr. C. Leemans, directeur van het Leidsche Museum, dat de opzigter eene kadastrale tekening gemaakt heeft van het terrein met aanwijzing der plaatsen, waar overblijfselen van het kasteel gevonden zijn. *“Voor het oogenblik is alles bedolven en wordt de grond bebouwd: binnen de enceinte staan eene kerk en eene zeer oude hoeve; de geheele uitgestrektheid is zeer groot.”*

### III . Bezittingen vroeger door de abdi van Postel te Netersel. Heerlijkheid.

Het aandeel van Postel in de tiend van Netersel verkocht de prelaat C. van Boesdonck, in 1649 voor 110 gulden. In 1642 trok dit klooster eenen cijns van 24 gl. 13 st. zonder opgaaf uit welke goederen.

Weleer bezat hier Postel twee hoeven:

I . De *kapel- of slothoeve*, geheeten naar het slot of "*steijnnen huys*" werd 28 December 1426 voor een termijn van zes jaren verhuurd. 23 Januari 1599 was de opbrengst de helft verminderd onder den pachter C. Meeus, die er in 1627 nog woonde. Toen was de boerenstede in twee gedeeld.

II . De *kleine hoeve*, uit de *kapelhoeve* aangelegd, is 3 Maart 1605 aan W. Gheraerts en 5 Februari 1629 aan J. Jacobs verhuurd. Weleer bedroeg de gemiddelde opbrengst der beide hoeven ruim 300 gulden. Nadat de meeste goederen dezer hoeven in 1340 aan Postel zijn gekomen, namen zij van lieverlede bij ontginning en aankoop een grooter terrein in. Ter gelegenheid van den Vrede van Munster deelden zij het lot der Bladelsche molens en hoeven en werden van de abdi ontvreemd.

Oudtijds was de heerlijkheid dezer plaats het eigendom van Brabant's hertogen; zelfs nog in de acte van 1340 waarbij hertog Jan voor zich en zijne nakomelingen die heerlijkheid en het begevingrecht der slotkapel behield. Die ten eeuwigen dage vastgestelde bepaling is, als zoo vele andere, in den loop der tijden gewijzigd en veranderd.

Hertog Philips verleent 17 October 1752 aan Postel's overste toestemming, om als grondheer van Netersel en Reusel te fretten en patrijzen te vangen, gelijk aan deze kloosterlingen, sedert onheuglijke tijden, om hunne groote gastvrijheid, door zijne voorzaten was toegestaan. De overste van Postel noemt zich 15 Juni 1596 en de prelaat 10 Februari 1647 grondheer van Reusel, Oerle en Netersel.

Naar een charter van 1 Jan. 1434 door hertog Philips mocht de grondheer één meier en zeven laten aanstellen. Postel's Hss. [handschriften] gewagen niet in hoe verre de abdi dit recht te Netersel deed gelden. Dewijl deze plaats onder de dingbank van Bladel behoorde, zullen de schepenen de zaken zeker beslist hebben.

#### **IV . Slotkapel. Parochiekerk. Patrones. Toren. Klokken. Kerkhof. Pastoors. Pastorie. Gilde.**

Eene kapel, waaraan in Hoofdstuk II en III gehandeld is, bevond zich van alouden tijd in of naast het Hof, na welks verval de kapel tot eene parochiekerk is vergroot en verbouwd. Mogelijk waren de muren oorspronkelijk geheel uit tuf gemetseld. Het fundament bestaat meerendeels nog uit dergelijken bergsteen, waarop baksteen van 10 Rijnlandsche duimen volgen. De steenen van het gewezen slot zijn van dezelfde soort en grootte als vele aan de kerk. Bij eene latere verhooging werden kleinere of nieuwe baksteenen gebezigd.

In het midden der zestiende eeuw wendden Netersel's ingezetenen pogingen aan om een eigen priester te verkrijgen en schreven in Juli 1550 den bisschop van Luik, dat Netersel toen ruim 400 inwoners telde, waarvan sommigen anderhalf uur van Bladel's Kerk verwijderd waren<sup>13</sup>; dat velen zonder sacramenten stierven wegens de verre afgelegenheid van pastorij en klooster<sup>14</sup>; ten tweede dat men 24 roeden van Postel's goederen vroeg om een kerkhof bij de kerk aan te leggen op eigen kosten, evenals om eenen preekstoel, tabernakel, enz. te maken. De kerk zou men op "*alle solempnele processie daegen visiteren*", gelijk zulks van oudsher geschiedde.

Niet onmiddellijk zal de bisschop hun die gunst hebben kunnen verleenen; want zij zouden later een verzoekschrift aan Karel V, die het gevraagde 11 Juli 1554 bewilligde. Niet alleen bezorgde de bisschop een resideerenden geestelijke te Netersel, maar scheidde de kapel van de moederkerk en verhief ze tot eene zelfstandige parochie, zooals ze dan ook in de eerste synode van 's Bosch in 1571 opgenoemd wordt.

Het begeevingsrecht was aan den pastoor van Bladel verleend, die hierom aan Netersel's herder een aandeel der tienden moest uitkeeren. Deze portie bedroeg in 1615 veertien mudden rogge. Ook is weleer het beneficie van O.L.V. in de kerk van Bladel met het pastoraat verbonden geweest. Eene naamrol van 1441 der kerken en kapellen van het Luiksche diocees noemt Netersel Kapel. Hierin bestond in 1427 het beneficie der H. Brigida. Mr. M. Machon verwisselt 12 October 1446, met 's hertogen toestemming het altaar der kapel tegen J. van Rantwijk op de kosterij van Duysborch.

Het cijnsboek van Netersel behelst den financiëlen staat van 1608 tot 1616 der kerk, waaraan in 1608 de volgende renten moesten voldaan worden:

101 grooten, 416 deniers, 1 oort, 7 Hollandsche penningen, 3 kruisaarts, 15 Hollandsche deniers, 1½ zwarten, 1 kapoen, 41 hoenders, 5 rijngulden, 3 stuiv. en 14 penn.

---

<sup>13</sup> Mogelijk stonden er te Netersel meerdere afgelegen woningen dan later.

<sup>14</sup> De abdij te Postel.

Welvaarts in zijn genoemd werk deze en andere rekeningen overboekende zegt bl. 138.

*“Naar eene twaalfjarige balans blijkt, dat de offers meestal uit landbouwvruchten, uit dieren- en vogelproducten bestonden die men later even als de inkomsten der pachthoeven, in geld verleid vindt. De inkomsten van 1618 verschillen weinig van die der volgende jaren.”*

Wanneer men de kerkrekeningen van vele parochiën uit tijden van voor de reformatie kon inzien, zouden die denkkelijk overeenkomst aanduiden. Uit de Neterselsche registers neem ik hier slechts nog eenige postjes over:

**1681** Korenoffer op “St. Brien dach 3 gl. 8 st. 1 oort.  
Voor versiering van het Mariabeeld 6 st. 1 oort.  
In de Meimaand, van eieren en geld 5 st. 2½ oort.  
Uit het vlasoffer in de kerk 11 st.

Onder de uitgaven van dit jaar:

Met Palmzondag om de schoolkinderen op witbrood en peperkoek te trakteren 3 gl. 19 st. Luidens de kerkrekening van 1626 was er 5½ gl. uitgegeven aan witbrood, en 28 pond aan peperkoek.

Een pint smout om de klokken te smeren 2 st. 4 oort.

Traktement van den koster 20 gl. Volgens de rekening van 1628 genoot hij deze som om de arme kinderen te onderwijzen. Van elk jaargetijde trok hij 4 st.

Aan den Norbertijn van Postel op Kerkwijdingsfeest voor den verrichten dienst 1 gl.”

Aanteekeningen der kerkvisitatie van 31 Juli 1615 melden o.a. het reconcilieren der kerk, welke, vermoedelijk in de staatsomwenteling, zal ontheiligd zijn geworden.

Uit de rekening der geestelijke goederen van Kempenland des jaars 1792 blijkt het toenmalige inkomen en ook dat in 1681 der kerk en pastorie etc. te Netersel:

Van het jaar

<u>1681</u>		<u>1792</u>
f 16-16-4	Pastorij aldaar met de diensten	f 2-7
	De pastorij van Netersel en Bladel	f 9-13-12
f 14-10	De kerk te Netersel .....	f 13-4
f 28-6-12	De kapel aldaar, als anno voors.	f 28-1-12
f 3-	Brigitta altaar aldaar	f 3.

De slotkapel en vervolgens de parochiekerk eerde tot heden voortdurend de H. Brigida, ook in de wandeling en sommige schriften Sint Brien en H. Briden geheeten als patrones. De H. Birgida te Faughart in Ulster in Ierland bij het begin der zesde eeuw geboren, was abdis en is nog de patrones van Ierland. Haar hoofd rust tegenwoordig in eene kerk te Lissabon.

Van Geldrop's kerk is zij ook de patrones. Hier bestaat eene zeer aanzienlijke relikwie, brachium St. Birgittae genoemd dezer heilige.<sup>15</sup> Dikwijls verwart men de namen der H. Brigida en Brigitta. Eene Heilige Brigitta in 1302 geboren, was eene Zweedsche prinses en oprichtster der Brigittijnen. Zij overleed in 1173.<sup>16</sup>

Gedurende de retorsieplakkaten en ook van 1648 tot omstreeks 1666 zijn de katholieken door andere priesters of door de pastoors van Bladel en Reusel verzorgd. In dit laatste jaar verkreeg Netersel weder een eigen herder, die van 1689 tot 1852 tevens pastoor van Casteren was. Na den Vrede van Munster werd de parochiekerk voor de katholieken gesloten, doch zij is nooit tot den dienst van andere gezindheden gebezigd. Ledig staande moest men evenwel eene schuurkerk oprichten, hetwelk nergens vóór 1672 is mogen geschieden.

Een statenbesluit van 10 Juli 1741 veroorloofde deze kerkschuur in plaats van houten vlechten (vakwerk) met steenen muurtjes te omringen. Zij brandde in 1794 af. Kort hierna bij den inval der Franschen werd hun de vervallen parochiekerk afgestaan, die na eenige herstelling door de katholieken betrokken werd. Thans heeft de kerk weder een goed aanzien. Van den ouden toren is in 1861 het muurwerk 12 voet verhoogd en hierop eene spits van 32 voet geplaatst.

Van lui- of korenklokken, voor twee eeuwen hier aanwezig geweest, kwam weinig tot ons. Meestal zal men dan ééne klok in den toren gehangen hebben. Thans is er eene van middelbare grootte, met dit eenvoudig omschrift: **Thomas Moer heeft mij gegooten in 1703.**

Sedert de bekeering der heidensche bevolking tot het christendom zijn de lijken op het kerkhof bij de moederkerk tot het midden der 16<sup>e</sup> eeuw begraven. Van dien tijd werden zij op hun kerkhof bij de kerk begraven. Het is 11 Juli 1853 op nieuw ingezegend. Kort na de verhooging en verbetering van den toren is hij in eigendom aan de kerk overgegaan.

Hoewel de parochie zeer waarschijnlijk van 1555 of toch zeker van 1571 dagteekent, wordt de naam van den pastoor of der herders vóór 1607 niet genoemd. Van 1571 tot 1871 hebben 18 pastoors de parochie bediend en er hun verblijf gehouden. Men vindt hunne namen met bijzonderheden bij de kerkelijke geschiedschrijvers Coppens, Schutjes, en Welvaarts.

Een langen tijd bevond zich de pastorie op tamelijk verren afstand van de parochiekerk naar den kant van Lagemierde. In 1821 is eene beter gelegene in de

---

<sup>15</sup> Schutjes III blz. 673 en 839.

<sup>16</sup> De Feller, Geschiedkundig Woordenboek V, op die beide woorden.

omgeving van het gewezen slot gebouwd. Het achterste deel des tuins komt bij de kerk uit. Onder de kerkelijke archieven ter pastorie is het oudste doopregister van 1632 tot 1639 en voorts tot 1661, en het trouwregister 1625-1632. Bij deze bewaart men ook eene kaart of statuten der hier bestaande gilde der H. Birgida uit het jaar 1731.

## V . Bijzonderheden

Ten behoeve van de H. Geesttafel te Netersel vestigt Roelof Aertsz. voor Schepenen te Bladel eene rente van drie Rijnsche guldens op een huis en hof in de parochie van Bladel in 1614. Hierover waren Schepenen Michiel Reijners en Henrick Kuijlen. (*Oorkonden en Handschriften*. 's Bosch. Gebrs. Muller. 1875).

Dewijl te Netersel vele eeuwen geleden, de Koning der Franken op het gewezen slot of merkwaardig kasteel, hiervoren beschreven, Carolus Simplex, moet geleefd hebben is alhier aan de Doelen of handboogschutterij, in Juli 1903 opgericht, de benaming van dien vorst toegekend.

### Eene oude gewezen Joodsche Begraafplaats

Naar het beweerden van Ouden van dagen heeft te Netersel, doch op Bladel's grondgebied, meer dan een paar eeuwen geleden in de heide eene oude Joodsche Begraafplaats bestaan, welke zij nog aanwijzen. Een onderzoek in het gemeentearchief te Bladel gaf in deze aangelegenheid echter geen licht dewijl de archieven slechts tot op den tijd der Fransche overheersing nauwkeurig na te gaan.

Voorheen woonden er ook vele Israeliten in verschillende grensgemeenten als te Reusel, Bladel, Lommel, Eersel, Bergeik en Valkenswaard. Voor al deze gemeenten was de kerkgang te Bladel. Hier is de begraafplaats sedert verscheiden jaren gesloten en de eigendomsbewijzen daarop in het bezit van het Isr. Kerkbestuur te Eindhoven. Het is dus best mogelijk, dat zich te Netersel eene algemeene begraafplaats heeft bevonden. Nu ligt er eene tusschen Eersel en Steensel niet ver van de straatweg in de akkers. Nog slechts één gezin woont thans te Bladel, in al de andere gemeenten niet een hunner meer.

(Zie een bericht uit Eindhoven 2 November 1901, o.a. in de Meierijsche Courant.)

---

<sup>i</sup> Dagboek 149/150

<sup>ii</sup> Idem 186/187

<sup>iii</sup> Idem 200/201

<sup>iv</sup> Idem 210/211

<sup>v</sup> Idem 279/280

<sup>vi</sup> Idem 532